

**გვარსახელით გადმოცემული ისტორიული და
ტრადიციული ყოფის ზოგიერთი საკითხი
(იმერეთში და იმერეთიდან მიგრირებულ გვართა
ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით)**

**Some Issues of Historical and Traditional Existence
Conveyed by Surnames
(According to the Ethnographic Material
of Surnames that Migrated from Imereti and to Imereti)**

დავით შავიანიძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, ქუთაისი

Davit Shavianidze

Akaki Tsereteli Shtate University
Georgia, Kutaisi

აბსტრაქტი

ხალხის მეხსიერებაში (მუზეუმ-არქივში) არსებული ეთნოგრაფიული მასალა საიმედო პირველწყაროა ეთნოლოგიის, ეთნოსის ისტორიის, კულტურის ისტორიის, გეოგრაფიის, სოციოლოგიის, ფსიქოლოგიის, რელიგიის ისტორიის, მითოლოგიის, ფოლკლორისა და ეთნოლოგიური მეცნიერების სხვადასხვა მიმართულებით საკითხების კვლევის საქმეში.

ეთნოგრაფიული მასალა ახალი მონაცემების, განსხვავებული შედეგებისა და თეორიების საფუძველია. შესაბამისად, ჩვენი კვლევის მიზანია საანალიზო თემის შესაბამისი, „ცხოვრების რიგის“ ამსახველი, ქართველოლოგიისთვის, მეცნიერების სხვადასხვა სფეროსთვის, მკითხველისათვის საინტერესო და გამოსაყენებელი ეთნოგრაფიული მასალების მრავლად მიწოდება.

წარმოვადგინთ სხვადასხვა მიზეზთა გამო იმერეთიდან გადასახლებულ და იმერეთში მიგრირებულ საგვარეულოთა (ქაშიბამე; ჭაღალიძე, ჩირგამე, გოგობია, არქანია, ბულია, ჩეგიანი, ქუთათელაძე, ხიხამე, ახალამე, ახოზამე, მალრამე, აბრამიშვილი, მაისურამე, სვანამე,

სათმანიძე, აბაშიძე, ქარცივაძე) „ოღლობის“ დროინდელი გვარების, გვარის მეორე მემკვიდრეობითი სახელების, ყოფის სხვადასხვა მიმართულება-მახასიათებლების, ისტორიების ამსახველი ეთნოლოგიური კვლევის შედეგებს.

უახლესი მასალების შესწავლით ირკვევა:

ა) „კაცთან და ხატთან მებრძოლი“ კომუნისტებისგან, მათზე „სარფის, რაღაცის გამო აყოლილ“ ქართველთა ნაწილისგან თავსდატეხილი „ჭირის“ (რელიგიის დევნა, ეკლესია-მონასტრების ნგრევა, თვითშეგნების, ეთნიკურ-კულტურულის განადგურება, ზოგადად, ტრადიციული ცხოვრების წესის ჩამოშლა) შესახებ;

ბ) აჭარელის, სხვა რელიგიაზე გადასული ქართველების ჩვენგანვე ეთნიკური ნიშნით, „თათრად“, „სომხად“, „აზერად“ მოხსენიების, რწმენა-რელიგიურობაზე დაცინვის შესახებ;

გ) როგორ მოახერხეს „წაქეზებულმა“ აფსუებმა, რომ დღეს „ჩვენის მიმტაცებელები იმისებენ სვან-მეგრელებით დასახლებული აფხაზეთის საზღვარს ენგურამდე“;

დ) „უკეთ ყოფნის საჭიროებისთვის“ სოფლიდან მოსახლეობის მიგრაციის, ხშირ შემთხვევაში სოფლის საერთოდ დაცლის შესახებ;

ე) ქვეყნისთვის თავდადების შემნახველი ისტორიული მეხსიერების, „შემდგარ-გამართული“ ყოფის წესის უმნიშვნელოვანესი მიმართულების, „ქალთაგან ქართულობის გადარჩენის“ ვალდებულების, მიდგომის შესახებ;

ვ. „ეპიდემია“ და „საწყევარი“ ტერმინები გამოიყენება მტერთაგან „მართლად ყოფნობის, შენგანვე უზრუნველყოფის“, „ქართულისთვის მოფიქრებული ყოველგვარი ჭირის“ წინააღმდეგ მომართული ქმედებების სახელად.

ეთნოსის კულტურული ცხოვრების, თვითშეგნება-იდენტობის, ეროვნული გადაუგვარებლობის გადარჩენის საქმეში უმთავრესია ქვეყნისთვის თავდადების, მისი გადამრჩენი ტრადიციულ-რწმენითი ცხოვრების წესის შემნახველი ისტორიული მეხსიერება.

საკვანძო ტერმინები: იმერეთის ეთნოგრაფიული ყოფა, ქართული გვარსახელები, მიგრირებული გვარები საქართველოში.

ABSTRACT

Ethnographic material found in the people's memory (museum-archive) is a reliable primary source in the research of issues studied in various fields such as ethnology, history of ethnos, cultural history, geography, sociology, psychology, history of religion, mythology, folklore, and ethnological science.

Ethnographic material is the basis for new data, new and different results, and theories. Accordingly, one of the goals of our research work is to provide as much

ethnographic material as possible, relevant to the research topic. This material reflects the „order of life“, and is interesting and useful for the reader, Kartvelology, and various fields of science.

We present the surnames of clans who were exiled from Imereti and migrated to Imereti (Kashbadze, Chaghalidze, Chirgadze, Gogokhia, Arkania, Bulia, Chegiani, Kutateladze, Khikhadze, Akhaladze, Akhobadze, Maghradze, Abramishvili, Maisuradze, Svanadze, Satmanidze, Abashidze, Kartsivadze) during the period of „Oghloba“. The results of the ethnological research depict the second hereditary names of the surnames, different characteristics of their existence, and their stories.

By studying our latest materials, it becomes clear: a. About the „plague“ (persecution of religion, destruction of churches and monasteries, destruction of self-consciousness, ethnic-cultural erosion, and the general destruction of the traditional way of life) by the communists, who fought against both man and icon, including Georgians who were harassed by them. b. About the references to Adjara, where Georgians who converted to another religion were derogatorily called „Tatar“, „Armenian“, „Azeri“, mocking their faith and religiosity. c. How the „provoked“ Abkhazians managed to cross the border of Abkhazia, inhabited by Svan-Megrelians, as far as the Enguri River. Despite this, Abkhazia was and remains a country of Georgians, distinguished only by its unique ethnographic characteristics. d. About the migration of the population from villages „for the need of a better life“, often leading to the complete emptying of villages. e. About the historical memory of dedication to the country, the most important aspect of the „consistency-oriented“ way of being, and the commitment to „saving Georgianity through women“. f. The terms „epidemic“ and „curse“ are used to describe the actions directed against the enemies of Georgia, reflecting the deep-seated resistance to threats against Georgian identity and cultural integrity.

In the matter of preserving the cultural life of the ethnos, self-awareness, national integrity, and the historical memory of dedication to the country, the preservation of its traditional-religious way of life is of utmost importance.

Keywords: Ethnographic existence of Imereti, Georgian surnames, migrated surnames in Georgia.

ქართულ გვართა, საგვარეულოთა წარმომადგენლების შიდა მიგრაციის ამსახველი ეთნოგრაფიული მასალით გადმოცემული ისტორიებით ირკვევა ქვეყნის პოლიტიკური დაშლით, სოციალურ-ეკონომიკური გარემოებებით განპირობებული ახალი ან უკვე ცნობილის შემავსებელ-ამსახველი, განსხვავებული სინამდვილე:

ა. გვიან და ახლო წარსულის საუკუნეების საქართველოში, ოსმალთ-გან, რუსთგან და „რუსკომუნისტებისგან“ რწმენის, „შენი ცხოვრების წესრიგის“ ჩამოშლისკენ მიმართული, „შემოსახლებული, მხარდაჭერილი უცხო ტომელებისგან მოკერძილი ჭირის“ შესახებ; ახალ ინფორმაციას ვიღებთ თვითშეგნება-იდენტობის, ტრადიციულის გარე და შინაურ მტერთაგან დამაზიანებელ ქმედებებზე;

ბ. უკეთესი ცხოვრების, სოციალურ-ეკონომიკური პირობების უზრუნველყოფაზე მომართული „ადამიანის ცხოვრების პოლიტიკის“, ქვეყნის სოციალურ-კულტურულ განვითარებულობის შესახებ;

გ. ეროვნულ-ყოფითის შენარჩუნება-გადარჩენა-განვითარების უზრუნველყოფელი ხედვის („სატვირთი“), ქვეყნის შესახებ;

დ. ჩვენ მიერ მოძიებული, სხვადასხვა მიმართულების კვლევისთვის საჭირო, ინფორმაციული თვალსაზრისით საინტერესო მასალა საუკეთესო წყაროა არა მხოლოდ ქართველოლოგიური მეცნიერებებისათვის.

იმერეთში ჩამოსახლებული და იმერეთიდან საქართველოს სხვადასხვა ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მხარეში გადასახლებული გვარების ისტორიებით ასახული რწმენა-რელიგიურობისა და ყოფით-კულტურული ცხოვრების სხვადასხვა საკითხის კვლევის ამ ჯერზე განვიხილავთ საქართველოს ისტორიაში ერთ, ყველაზე ცუდით გამორჩეული პერიოდის, „კაცთან და ხატთან მებრძოლ, „ჭირის მომტან“ „რუსკომუნისტთაგან“ დევნით მოტანილი მენტალურ-რელიგიური პრობლემების ამსახველ ახალ მასალებს; უცხოთაგან და „შინაგაყიდულთაგან“ ხელოვნურად მოგვრილი „საწყევარისთვის“ („ჭირი“, „ჟამი“) „ეპიდემიის“ რქმევის და ამ „ჟამის ჩამომყენებელბთან“ დაპირისპირების, „ცოდნიანი ქმედებების“ შესახებ.

საანალიზო ნაშრომში ჩვენ მიერ მოხმობილ მასალას შევუდარებთ მსგავსს საქართველოს სხვადასხვა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მხარე-ებიდან. სხვათაგან გამოქვეყნებულ და გამოკვლეულ მასალებთან ჩვენეულის თანხვედრა განპირობებულია ქართველთა საერთო ისტორიით, სოციალური ჯგუფების ცხოვრების წესით, სხვადასხვა ლოკალური ყოფით-კულტურული, თუმცა საერთო თვითშეგნებით შექმნილი ასპექტებით.

ცნობილი, რომ საბჭოთა რეჟიმმა მიტროპოლიტი ნაზარი და მასთან ერთად მღვდელნი: სიმონ მჭედლიძე, გერმანე ჯაჯანიძე, იეროთეოზ ნიკოლაძე, პროტოდიაკონი ბესარიონ კუხიანიძე დახვრიტეს ([https://www.nplg.gov.ge/wik-idict/i-ndex.php/%E1%83%9B%E1%83%98%E1%83%A2-%E1%83%A0%E1%83-%9D%E1%83%9E%E1%83%9D%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%A2%E1%83%98_%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%96%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%98_\(%E1%83%9A%E1%83%94%E1%83%9F%E1%83%90%E1%83%95%E1%83%90\)](https://www.nplg.gov.ge/wik-idict/i-ndex.php/%E1%83%9B%E1%83%98%E1%83%A2-%E1%83%A0%E1%83-%9D%E1%83%9E%E1%83%9D%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%A2%E1%83%98_%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%96%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%98_(%E1%83%9A%E1%83%94%E1%83%9F%E1%83%90%E1%83%95%E1%83%90))).

ეთნოგრაფიული მასალა:

ოკრიბის მკვიდრის - ყარამან ხიხამის ქუთაისში, „საფიჩხიაზე“ გადასახლებულმა შვილმა ივანემ შემთხვევით გადაარჩინა 1924 მიტროპოლიტ ნაზარისთან ერთად დახვრეტილი სასულიერო პირი.

შეზღუდვისას ტყეში ფიჩხის შესაგროვებლად შესულ ივანეს კვნესის ხმა შემოესმა მიწაყრილიდან. ივანე სახლში ჩუმად მკურნალობდა სახელდახელოდ გაჭრილ საფლავში ჩაყრილი, დახვრეტილი სასულიერო პირებიდან შემთხვევით გადარჩენილ ერთს. გამოჯანმრთელების შემდეგ სასულიერომ ივანეს სახლი დალოცა და დატოვა. ბოლშევიკების რეპრესიების შიშით, ივანეს ამბავი და ამ პიროვნების ვინაობა შვილებისათვის იმ დროს გაუმხელია (სამწუხაროდ, გადარჩენილი სასულიეროს ვინაობის შესახებ ინფორმაცია ვერ მოვიძიეთ ჯერჯერობით, ვერც ერთი საისტორიო და საარქივო მონაცემით – ხაზი ჩვენია), როცა ბავშვები „მიხვდებოდნენ, სიმართლეს დაინახავდნენ, თანაც, დაჭერას ვინ დაემბდა, დახვრეტა-გადასახლების შიში იყო გადავლილი“.

რა თქმა უნდა, შესაძლოა ჩვენ მიერ მოძიებული ეთნოგრაფიული მასალა ეჭვქვეშ დააყენო, თუმცა იგი მომავალი კვლევისთვის აუცილებელ ვალდებულებას გვისახავს.

მომავალი კვლევის ვალდებულებას გვისახავს მესხეთიდან, ხარაგაულში, სოფელ ჩხერში მიგრირებული და მერე აქედან „გაშლილი“ „სამსჯვალის მცველი“ ლურსმანაშვილების (<ფურცელად> გვარის ისტორია.

ეთნოგრაფიული მასალა:

„ქრისტეს წამების ჯვრიდან წინაპრის მიერ წარმოდებული ლურსმანის გამო ლურსმანაშვილად წოდებულ გვარი სიწმინდის სასოებით შემნახველობის გამო განდიდებულებად ყოფილან მიჩნეული“.

„რუსკომუნისტების“ რეპრესიებისა და რწმენის, საკუთარი ეთნიკურ-კულტურულის განადგურების იდეოლოგიისა და პოლიტიკის მიუხედავად, ხალხში შენარჩუნდა უფლისადმი აღთქმის, აღთქმულის ასრულების, აღთქმულით ცხოვრების, წმინდა ადგილთა და სიწმინდეების გადამალვა-გადანახვის ბუნებითი სურვილი, ვალდებულება.

„შველივით წყნარი და უწყინარი, იმერეთში „ხაჭაპურად“, „კოკორად“, „მახმახად“, „ბორად“, „კაჭუნად“, „ხრაკად“, „მელიად“, „კოხიად“ ცნობილი შველიძეების „ჯიშა და გენში ძედ ყოფნის მამაყებელი, ეროვნულობის ნიშანი იყო საკუთარი ქართველობის და რწმენის შველა“: „აჭარიდან, ხულოდან მიგრირებულან იმერეთში, ღორეშაში, იმისთვის, რომ „საკუთარი ჯვარის რწმენა და მატარებლობის სურვილ-უფლება შეენარჩუნებინათ“.

იმერეთიდან გურიაში გადასახლებულ ქუთათელაძეს კომუნისტი ხატმებრძოლეობის, ეკლესია-მონასტრების ნგრევის დროს, ოზურგეთის სოფელ ასკანაში დანგრეული ტაძრიდან გადაუმალავს ხატები.

პროფესორ თამაზ ბერაძის მოსაზრებით, ილორი, ყოფილი სოფელი სამტრედიის მუნიციპალიტეტში (შეუერთდა ქ. სამტრედიას), თავის დროზე ილორის წმ. გიორგის ეკლესიის საკუთრებას წარმოადგენდა და სახელწოდებაც აქედან უნდა მიეღო (<https://georgianencyclopedia.ge/pdf-export/26800>).

ადგილობრივები სამტრედიის რაიონში სოფელ ილორის არსებობას ოჩამჩირიდან გადმოსახლებულებს უკავშირებენ. აღნიშნულის მიზეზი შეიძლება იყოს ცოდნის შენარჩუნების სურვილი, რომ ოჩამჩირეში მდებარე ილორის წმინდა გიორგის სალოცავიც ქართულია.

ეთნოგრაფიული მასალა:

„ილორის“ ძალაგამოყოლებულებს რომ თავიანთი სალოცავის მადლი სხვებისთვისაც გაენაწილებინათ, ახალ საცხოვრისში, ცხენის წყლის მარცხენა სანაპიროზე დაუარსებიათ სოფელი **ილორი**“.

შედარებისთვის: აჭარის სოფელ ჟანევრის მკვიდრ **მელიქაძეების** გვართან ყოფილა დაკავშირებული ამ სოფლის პირვანდელი სახელი **მელიქშინდა:** „წმინდა კაცი ყოლიენ და მისი სახელი დუურქმევიენ სოფლიზა. შემდეგ საწყევარი ჟამი გაჩენილა და დარქმევია ჟანევრი“.

ქართველთა კულტურული ცხოვრების, თვითშეგნება-იდენტობის, ეროვნული გადაუგვარებლობის გადარჩენის საქმეში ტრადიციულ-რწმენით წესთან ერთად უმთავრესია ქვეყნისთვის თავდადების შემნახველი მეხსიერება.

ეთნოგრაფიული მასალა:

„დეენა ქართველისთვის უცხო არ იყო და ისიც, სისხლში ქრისტიანობაგამჯდარი, მოდგმით რომ ჰქონდა მოტანილი და ჯიშად ქცეული, საკუთარის გადარჩენისთვის სხვადასხვა ღონისძიებებს მიმართავდა, ლეგენდებით ასაზრდოებდა თაობების სასამშობლოო შეგნებას“.

...ჟამ ავბედით საზარში, ომში, შფოთში, სისხლი, ცრემლი დაიღვარა.

თუმც განმტკიცდა მადლით, გამარჯვება იზეიმა გვარმა მარად...

ღმერთმა მადლით უმსუბუქოს სამშობლოსთვის სატვირთალი...

იმერეთის მკვიდრი, მესხური წარმოშობის **ადეიშვილების** მიერ ლექსით თქმული **„თავგადახდენილი“**, ქართულ საგვარეულოთაგან საკუთარის შენარჩუნება-გადარჩენისთვის ბრძოლის ისტორიის შემნახველი სწავლებაა (მთხრობელი: ალ. სულიაშვილი. ოკრიბა, სოფელი გურნა. 1993).

მგავსი, „რწმენიან-სახელიანი წარსულის“ ქონის ქართულობისთვის მახასიათებელი ისტორიები გვხვდება საქართველოს სხვადასხვა მხარეში.

შედარებისთვის: **ცხუკუშერის** მკვიდრის - ემელიანე **სვანიძის** თქმით, მთავარანგელოზის ტაძარი კომუნისტების დროს დანგრევის მერე სვანიძეების გვარის ერთ შვილიშვილს, დემურს აღთქმა დაუდვია და აუშენებია ტაძარი „იმის ფიქრით, რომ თუ წინააღმდეგობა არ გაუწევია სვანიძეებს ტაძრის ნგრევისთვის, ესეც მონაწილეობის მიღებაა“.

ხალდეს მკვიდრი **ჩეგიანების** გასათხოვარმა ქალიშვილმა ანამ მხოლოდ სვიმონ **ბაბლუანის** შვილი, ბექნუ მოიწონა საქმროდ. ჩეგიანების უარის მიუხედავად, ქალი ბექნუმ მოიტაცა მამაკაცების სათიბიდან სახლში მობრუნებამდე. ჩეგიანების სამტრო მოქმედებას სვიმონმა დაასწრო მახვშებთან ერთად ელჩობით, რომ „სამოყვროს ერთობა ჯობია სუფთა, საღონებიანი და არა მტრობით გაჯერებული“. ამის მიუხედავად, ანას მიერ დაწუნებული საქმროებისაგან და ხეშვილში მიწის მისაკუთრების მსურველთაგან შექმნილმა „ხროვამ“ გადმოიბირეს სოფლის მცხოვრებთაგან ნდობაგამოცხადებული „უკეთური“ „ბადიში“ ბაბლუანებისა და მისი გამთქმელობით ამოხოცეს ყველა ბაბლუანი. ფეხმძიმე ანას შვილმა **გიორგიმ**

კი დედისგან ხატზე დადებული ფიცისამებრ გააგრძელა და გაამრავლა ბაბლუანების გვარი¹.

სოფელ ჩოჩხათში დიდ რელიგიურ დღესასწაულებზე ტრადიცია ყოფილა მაცხოვრის ხატის სოფლისთვის შემოტარება ლიტანიობის თანხლებით, „**ხატის ჩოჩხა-ჩოჩხა**“ და სოფელს დარქმევია **ჩოჩხატი**. „სოფლის შემდგომინდელი სახელია **ჩოჩხათი**“.

ცაცხვის მეგრული სახელიდან მომდინარე სოფლის, ჩოჩხათის შესახებ არსებული, ჩვენგან მოძიებული მასალის განსხვავებული ლეგენდაც რწმენის შენარჩუნება-გაძლიერებაზეა გათვლილი, რომ ხალხს საკუთარის, ზოგადად ღმერთის რწმენა არ განელებოდა.

მჩოჩავი ხატის სახელია დღემდე ცნობილი ლეგენდით, თუმცა ისტორია ოსმალობის პერიოდს უკავშირდება. ხატის ისტორია მოდის XIX საუკუნის შუა წლებამდე, ვიდრე გადამალეს ბოლოჯერ და დააბრძანეს ღვედის ეკლესიაში (<https://ka.wikipedia.org/wiki/%E1%83%A9%E1%83%-9D%E1%83%A9%E1%83%AE%E1%83%90%E1%83%97%E1%83%98>).

საკვლევი, მართლა ახლდა თუ არა იმერეთის მხრიდან ჭვანას ხეობაში მოსული **ქარციძის-ქარცივაძეების** შთამომავლები სოფელ ტაკიძეებში მდებარე, **შალიკაშვილის** ციხეში გაჩერებულ გიორგი სააკაძეს, თუმცა ექვგარეშეა ეთნოგრაფიული მასალით¹ აღწერილი ის სინამდვილე, რომ საკუთარი ქართველობის გადარჩენის საგზლად წინაპრები მართლა იყენებდნენ „ცოდნას“, რომ „კაი საქმიზა იყო მონდომებული სულ ძველი; რომ ჩვენ დღეიზა გეკონებოდა ცხოვრების საშუალება“.

რეპრესიებმა ქართველში ვერ გააქრო „მართლად ყოფნობის, ანუ შენთვის სამოთხის კარის გახსნის და უფალთან მისვლის შესაძლებლობის“ მიღწევის რწმენა.

სიმონ ახალაძე ცოლ-შვილთან ერთად დასახლდა იმერეთის სოფელ **ჟონეთში**. ამის შემდეგ სოფელი ეპიდემიამ მოიცვა და სიმონის ოჯახსაც შეეხო. გადაურჩა ერთი მცირეწლოვანი შვილი. შიმშილსა და სიმონმა გადაწყვიტა ღამით წასულიყო ნაკადულში და სალოცავში უფლისათვის პატიება ეთხოვა. უფლის წინაშე აღიარა ცოდვები, მოინანია ბატონის მკვლელობა, მიუხედავად იმისა, რომ ხალხი ცუდი ბატონისგან გაათავისუფლა. უფალს თხოვა შვილის გადარჩენა და აღუთქვა, რომ ყოველ სამ წელიწადში ერთხელ 10 მაისს უფლის სახელზე შეწირავდა „წითელ, რქებ აყრილ უნაკლო მოზვერს“. გარდაცვალების მერე კი ამ ყოველივეს მისი შთამომავლობა განაგრძობდა.

ხარაგაულის სოფელ ფარცხნალას „კახორის წმინდა გიორგის“ ეკლესიასთან დაკავშირებით, ერთი თქმულების მიხედვით, „ადრე ამ ადგილას ძალიან ღამაზი ირემი ბინადრობდა. თურმე ირემი იშვიათად ეჩვენებოდა ხალხს და გამოსვლის დროს რკინის ჯვარს უსვამდა ენას. ეს იშვიათი ირემი მოუკლავს ერთ ახალგაზრდა მონადირეს. ამის შემდეგ მონადირეც დაღუპულა და მთელი მისი ოჯახიც. ხალხმა ამ წმინდა ადგილას წმინდა გიორგის პატივებისთვის ააშენა სალოცავი. აქ ყოველ წელს მომლოცველები მიდიან უფლის სახელის სახსენებლად“².

¹ მსგავსი ინფორმაცია მოპოვებული აქვთ: ევა მარგიანს, ჯემალ და ნოდარ ბაბლუანებს, ისტორიკოს ჯოტო ჩეგიანს.

² ალექსანდრე გელაშვილის მონათხრობი იდენტურია პროფესორ ჯულიეტა რუხაძის და ჩვენ მიერ ხანში ჩაწერილი მასალის (შავიანიძე, 2007: 68).

იმერეთის მკვიდრთა და აქედან გადასახლებულთა გვარსახელების კვლევით ირკვევა ნეგატიური ენერგიების ერთობლიობის, „ადამიანის შენგან განკითხვა-განსჯის“ ამსახველი ქმედება, წყევლის და მისი **„მოხსნის/(დაკარგვა)“** რიტუალების შესახებ, რომ „გულსაკლავა და ცუდ, მაგალითად, „იმან თუ გააკეთა?“, არ დარჩენილიყო და ერთმანეთი არ დაგვეზიანებინა“.

მსგავსი მაგალითები დაიძებნება ყველგან საქართველოში. შედარებითვის, ეთნოგრაფიული მასალა სამეგრელოდან: **გოგობიას, არქანიას, ბულიას და ჩეგიანების** მეუღლეებმა „არად დაგიდეს ვაშინერს“ და ირმებმაც ისინი გადააქციეს ქვებად; სხვა გადმოცემით, წინ მდგომი ქალი ხის როკად, ხოლო უკან მდგომნი ქვებად. ამის შემდეგ დაუფიციათ: „ოღონდ წყევლა არ მოსვლოდათ, გამრავლებულიყვნენ და არქანია, გოგობია და ბულია ერთმანეთზე არ შეუღლებოდნენ“.

შევნიშნავთ, რომ წყევლის „მოხსნის“ შემთხვევები გამოირიცხებოდა მაშინ, როცა საქმე ეხებოდა მტერს, გარეს და შინას“.

ეთნოგრაფიული მასალა:

სოფელ ქვიტირში, დღევანდელი საჯარო სკოლის წინ მდებარე ტერიტორიაზე, იდო ვეებერთელა ქვა, რომლის გვერდითაც დასობილი იყო პალო და იქვე იდო უროც. კვირის ერთ-ერთ დღეს მღვდლის წინამძღოლობით მთელი სოფელი მიდიოდა ამ ადგილას. პირველად მღვდელი აიღებდა ამ უროს, დაჰკრავდა პალოზე და დასწყევლიდა დამნაშავეს, ქვეყნის მოღალატეს, საკუთარის გამყიდველს, საკუთარისთვის ეპიდემიის მომტანს. შემდგომ ყველა ასე გაიმეორებდა. ვინც ამას არ გააკეთებდა, სწორედ ის მიაჩნდათ დამნაშავედ.

მოხმობილი ეთნოგრაფიული მასალით, „ეპიდემია“ უცხოთა და **„შინაგაყიდულთა“** ნამოქმედარის აღმნიშვნელ სახელია და „კაცმა მოუმარჯვა კიდევაც სიტყვა **„საწყევარი“**, მიუყენა წყევლა“.

რუსთა და საქართველოს სხვა დამპყრობელთა მიზანი იყო ეთნიკურ-კულტურული ორგანიზმის ჩამოშლა. საქართველოს ეთნოგრაფიული ერთეულების მკვიდრთა ნაწილისთვის განსხვავებული რელიგიურისა და რელიგიურით შექმნილი ყოფითი მახასიათებლების მონიშვნით კონფლიქტი ქართველთა შიგნით, ქართველთა საქართველოში მკვიდრ ეთნიკურ ჯგუფებთან კონფლიქტს ასაფუძვლებდა.

აღნიშნულის მიუხედავად, ირკვევა ზოგადად მიუღებელი ცხოვრების წესის, რწმენა-რელიგიურობის საფუძველზე ეთნიკური ნიშნით გარჩევის შემთხვევების შესახებ.

სხვადასხვა კუთხის მკვიდრი, სხვა რელიგიაზე გადასული ქართველების, ჩვენგანვე ყველგან, იმერეთში, სხვა რეგიონებშიც ეთნიკური ნიშნით **„თათრად“**, **„სომხად“**, **„აზერად“** დღემდე მოხსენიება ეთნიკურობაზე „მტრის წისქვილზე წყლის დამსხმელი“ დარტყმა.

ქვემო ქართლში, ბოლნისსა და მისი თემის სოფლებში იმერეთიდან ჩასახლებული **ახობაძეების, მალრაძეების, აბრამიშვილების, მაისურაძეების** წარმომადგენლები გვიყვებიან საკუთარ გვარებზე და გვესაუბრებიან

ბოლნისის რაიონში არსებული ეთნიკური სიჭრელით გამოწვეულ ყოვით-კულტურულ პრობლემებზე³.

ეთნოგრაფიული მასალა:

„ჩვენ რომ სიძულვილი გვქონდეს, ეს ხალხი აქ არ უნდა იყოს. შემოგვისახლა რუსმა და აზერები ქართველებივით გვეყვანან. შემოგვისახლეს სომეხი და გვაჯობეს. სომეხი სამხედრო ვალდებულებისგან, ბევრი რამისგან ათავისუფლებდა კაცს, თავის გატანა რომ უჭირს, რა ქნას? გადავიდა სომხის სარწმუნოებაზე. ახლა ვხვდებით, რატომაც შემოასახლეს და რას ნიშნავდა სომხის ქმედება, მაგრამ მაინც ვაშავებთ, ჩვენც სომხებს ვეძახით, მათი რელიგიის აღმსარებელ ჯიშით ქართველებს. გაიგეს ჩვენი ხასიათი და გვირტყამენ სუსტ ადგილებში. მიგვაჩვიეს თავის მანქანებით რუსებმა იმას, რაც ახლა გვჭირს, უმუშევრობას. ჩვენც გამოვიპარეთ მტრის ეს ჩანაფიქრი. ახლანდელ „მესვეურთა“ მიზანიც იგივეა. „არაა სამუშაო“ მიატოვო სოფელი, წახვიდე უცხოეთში. და მივდივართ, აღარ ვსინჯულობთ ადგილზე. იცლება ქვეყანა. არაა მიზანი“? (მთხრობელი: თ. წიკლაური-ადამაშვილი. ბოლნისი. 2018).

მურა დათვებით არიან ეს აზერბაიჯანელები. სიტბო რავარც დადგება, გამოვლენ და მიძვრებიან მიწაში, ამუშავებენ, საზრდოობენ ჩვენი ფულით. ჩვენზე ყიდიან, ხდები მათზე დამოკიდებული. მეცხრე კლასელს ათხოვებენ, რომ მეტი შვილიანობა მოასწრონ, უმრავლესობაში დარჩნენ. ქართულსაც სწავლობენ სათავისოდ გამოსაყენებლად. შენ აღარ დარჩები შენ ქვეყანაში, ისაა უმრავლესობა. მიწა ჩემია, ქართულია ენა ჩემიო, იტყვის თუ დაჭირდა და იქნება შენი მისი. ჩვენმა ძველებმა ბევრში გვაჯობეს. მტერი როდის არ გყავდა? გამინდორება უნდოდა ჩვენი, მაგრამ შევძელით და პურის მომყვან ქვეყნად დავრჩით. დღეს აღარც ვართ და ვინც ვართ, იმათგან ბევრს არ უნდა...“ (მთხრობელი: ჯ. ურუმაშვილი. სოფ. ქვეში. 2018).

შეადარე: აჭარაში საბჭოთა კავშირამდე აქაურთა უმრავლესობა მუსლიმი იყო. საბჭოთა კავშირის დანგრევის შემდეგ დაიწყო ქრისტიანობისკენ მიბრუნების პროცესი. შეიძლება ითქვას, რომ დღეს აჭარაში ნახევარ-ნახევარზეც აღარაა რელიგიური ნიშნით განსხვავებულობა. მუსულმანობას ინარჩუნებენ ასაკოვანი, სამოც წელს გადამორებულ მკვიდრთა ნაწილი. მესხეთში გამუსულმანებამ ქართველთა ნაწილის ეროვნულობის დაკარგვა (მთხრობელის მიერ აღნიშნული, სავარაუდოდ, მხოლოდ მესხეთის მკვიდრთა ნაწილზე უნდა გავრცელდეს - ხაზი ჩვენი⁴) და თურქეთში გადასვლა გამოიწვია, აჭარაში ეს პროცესი ვერ განხორციელდა, მაჰმადიანობის აქ შედარებით გვიან და, ღონიერათ ფეხის ვერმოკიდების გამო. ოსმალს სარწმუნოების მიღებამ ვერ გაგვათურქა (მთხრობელი: ჯ. ფუტკარაძე. სოფ. მახალაკიძეები. 2018).

³ ცნობილია აღნიშნულის გამოსასწორებელი ღონისძიების შესახებაც. 1940-იან წლებში ქართველების მოზრდილი ჯგუფი ბოლნისსა და მის სოფლებში ჩაასახლეს რაჭა-ლეჩხუმიდან და ზემო იმერეთიდან.

⁴ შდრ., როლანდ თოფჩიშვილი წერს, რომ XIX ს-ის სხვადასხვა წლების მოსახლეობის აღწერის მასალებით, სამცხეში მცხოვრები ქართველი მაჰმადიანები, მიუხედავად იმისა, რომ მათმა ნაწილმა ენაც დაკარგა, 1886 წლის საოჯახო სიებში ეროვნების გრაფაში ქართველი ჩააწერინეს; „ოდლობით“ ჩაწერილებმა თავიანთი ქართული გვარებიც მიაწერინეს. თუმცა მართლმადიდებელი და კათოლიკე ქართველები მათ „თათრებად“ მოიხსენიებდნენ (თოფჩიშვილი 2005).

სოფელ **ხაბელაშვილების, ოქროყანის, ყელადუმის, ნერიას** მკვიდრი, იმერეთიდან მიგრირებულები და არა მხოლოდ შენიშნავენ იმ უდიდეს პრობლემაზე, რომელსაც ე.წ. აჭარელის როგორც „თათრის“ დაცინვა ჰქვია; აქვთ მაგალითები, როცა „ცეკას“ ბიუროზეც კი მოუსმენიათ **„ქუჩქუჩი“**: „ამ აჭარაში ასეთი განათლებული თათარი საიდანო?“, რომ აღნიშნულს მერე მოჰყვება შენგანაც **„წამოკვრა“** და ესაა ერთობის დიდხნიანი დამაზიანებლობა“.

ეთნიკურობის შესაცვლელად გამოყენებულმა მანქანებმა ვერ გააჩინა ქართველობაში **„მართალ-შემცდარის ხედვის წყალგამყოფი“**; „შენგან მსგავსი, ერის ერთობის დამაზიანებელი პოლიტიკის მიყოლა მოღალატეობაა“ – გეტყვიან ყველგან, საქართველოში.

იმერეთის მკვიდრი გვარების ისტორიები ბევრ ინფორმაციას გვაწვდიან საქართველოს იტორიულ-ეთნოგრაფიულ მხარეში – აფხაზეთში ჩამოსახლებულ აფსუათა „წამრთმევი, მოძალადური ბუნების, ბოლშევიკთა წაქეზებით და ზურგმობით გულმოცემული მოქმედებების შესახებ“.

ეთნოგრაფიული მასალა:

„ჩვენის მიმტაცებლები კომუნისტების დროში უფრო გამადიანდნენ. აფსუების მხარდაჭერა რუსმაც გააგრძელა საბჭოეთის დაშლის მერე და მიიმისა სვანმეგრელებით დასახლებული აფხაზეთის საზღვარი ენგურამდეზე“.

აღნიშნულის შესახებ ყვებიან აფხაზეთიდან იმერეთსა და დასავლეთ საქართველოს სხვადასხვა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მხარეში მიგრირებული გვარების (**ფაიქიმე, ქაშიზამე, ლანჩავა, მაწკებლამე, უკლება, გვარმიანი, ვეკუა, აფშილავა>აბშილავა, ქეცბაია>ჩაჩიზაია, ანჩაბამე (>ანჩიზაია ადგილობრივი ვარიანტით); კაპატამე<ტაბატამე...**) შესახებ მოძიებული ეთნოგრაფიული მასალები (შავიანიძე 2005; 2015; 2021).

კვლევამ შეგვახსენა ისტორიული სინამდვილე, საბჭოთა ხელისუფლების მიერ XX საუკუნის მეორე მეოთხედში რაჭა-ლეჩხუმისა და სვანეთ-სამეგრელოს მოსახლეობის აფხაზეთში ჩასახლების შესახებ. 1937-1953 წლებში აფხაზეთში, საკოლმეურნეო მშენებლობასთან დაკავშირებით, დასავლეთ საქართველოს მცირემიწიანი რაიონებიდან მოსახლეობის ჩასახლება მიმდინარეობდა. ქართველების ჩასახლება გამოუყენებელ მიწის მასივებზე მოხდა. იმავდროულად, მიმდინარეობდა რუსების, უკრაინელების, სომხებისა და სხვათა შემოდინების პროცესი. ეს ფაქტიც გამოწვეული იყო ობიექტური რეალობით: ინდუსტრიალიზაციის კურსის გატარება – სამრეწველო საწარმოების შექმნა, მხარის ბუნებრივი სიმდიდრეების ათვისება, პირველ რიგში, ტყვარჩელის ქვანახშირის საბადოების ექსპლოატაციაში შესვლა. მხარის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება ავტონომიური რესპუბლიკის გარედან მუშახელსა და კვალიფიციურ საინჟინრო-ტექნიკურ კადრებს მოითხოვდა (ხორავა 2023).

ამის გამო, რესპუბლიკის მოსახლეობაში აფხაზეთა ხვედრითი წილის მნიშვნელოვნად შემცირებას ხალხი შეცდომით არქმევს საქართველოს „ცკ“-ს გადაწყვეტილებას აფხაზეთში ქართველთა დემოგრაფიული მდგომარეობის გამომსწორებელი ღონისძიების სახელს.

ეთნოგრაფიული მასალა:

ბერიას გაქართველება უნდოდა აფხაზეთის. ლეჩხუმში საერთოდ სოფელი არ არის, რომ არ წაეყვანა. ეს 40-იან წლებში გადასახლებული... (მთხრობელი: ანტ. გოლეტიანი. სოფ. ნაკურალეში. 2017).

„ოჯახური ბეჩობა“ იყო იმის საფუძველი, რომ აჭარლებმა აღარ იცოდნენ საკუთარი ძირძველი გვარები, თუმცა იყო პირიქითა შემთხვევებიც. ოღლობაში „ახალ“ გვარებად⁵ „იხდიდნენ“ წინაპრების ქართულ გვარებს.

ჭვანას ხეობის სოფელ ინჭვირეთის მკვიდრმა ჭაღალიძეებმა (/ჭაღალიძენი) ადრინდელი, იმერელი წინაპრის გვარი ქართველიშვილი გაიხადეს „ახალ გვარად“ და დაირქვეს „გურჯისტანოლი“.

აღნიშნულ საკითხზე საუბრის დროს გვეუბნებიან, რომ, მაგალითად, იგივე „გურჯისტანოლი“ სანათესაოა, „გობეგია“.

„გობეგია“, დიდაჭარის ექსპედიციის დროს დადასტურებული „გვარის სიგელის“, სვანური „კავის“, საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში არსებული გვარის მეორე მემკვიდრეობით სახელთა სახელწოდებების იდენტურია (შავიანიძე 2022: 188; შავიანიძე 2009, 2010).

იმერულ გვართა კვლევის შედეგები თანხვედრილია საქართველოს სხვადასხვა მხარეში მოძიებული იმ მასალების, რომლებიც აღწერენ „უკეთ ყოფნის საჭიროებისთვის“ სოფლიდან მოსახლეობის მიგრაციის, ხშირ შემთხვევაში სოფლის საერთოდ დაცლის შესახებ.

სოფლის დაცლის ყველასათვის ნაცნობ პირობებად სახელდება: უმუშევრობა და მით გამოწვეული უსახსრობა; უგზოობა; უწყლობა; უგაზობა; კუთვნილი ფართობიდან მიღებული მწირი წლიური შემოსავალი ისეთია, რომ გასავალს ვერც ფარავს; ელემენტარული საყოფაცხოვრებო პირობების უქონლობა...

მსგავს მიზეზებზე გვესაუბრებიან, მაგალითად, იმერეთიდან მიგრირებული, ჭვანას მკვიდრი **ამაღლობელები**.

საკითხზე საუბრიდან ირკვევა ახალი ტერმინის „**მოზამთრე**“ შესახებ.

დასკვნის სახით:

„გადამრჩენელი რუსის“ მიზანი იყო ეთნიკურ-რელიგიური დევნა.

რეპრესიების მიუხედავად, ნარჩუნდებოდა საკუთარ ეთნიკურს, ეროვნულ-კულტურულს გადარჩენისთვის ბრძოლის ცოდნა-ვალდებულება.

აღნიშნულიდან გამომდინარე ვიტყვით, რომ ხალხის მეხსიერებაში (**/მუზეუმ არქივი**) მოძიებული ეთნოგრაფიული მასალა საიმედო წყაროა ეთნოსის ისტორიის, ეთნოლოგია-ისტორიის, კულტურის ისტორიის, გეოგრაფიის, სოციოლოგიის, ფსიქოლოგიის, რელიგიის ისტორიის, მითოლოგიის, ფოლკლორისა და სხვა მეცნიერებებისთვის საკვლევი საკითხების შესწავლის საქმეში.

ეთნოგრაფიული მასალა ახალ და განსხვავებული შედეგებზე გასვლის, ახალი დასკვნების მიღების საუკეთესო პირველწყაროა.

⁵ არამართებულია, რომ ჭვანას ხეობაში მკვიდ ქართველთა დიდი ნაწილი ოღლობაში გაგვარებულ წინაპრისებულ გვარებს იხსენებენ „ახალ“ გვარად.

დამოწმებული ლიტერატურა და წყაროები

თოფჩიშვილი 2005: რ. თოფჩიშვილი, რ., ეთნოისტორიული ეტიუდები. თბილისი, 2005.

თქმულება სვიმნიშზე: როგორ გაუმკლავდა ერთი სვანური სოფელი ოსთა ლაშქარს 1985 – „ახალი სვანეთი“, 1985 წელი, ევა მარგიანის მონათხრობის მიხედვით (<https://www.shin.ge/index.php/2015-08-11-07-18-26/traditsiebi/1054-tkmuleba-svimnishze-rogor-gaumklavda-erti-svanuri-sopeli-osta-lashkars>) (დამოწმება 31.12. 2023).

მეტრეველი 2019: ქართველი ხალხის ეთნოლოგიური ლექსიკონი აჭარა, პროექტის ავტორი და სამეცნიერო ხელმძღვანელი ნ. მგელაძე, რედაქტორი რ. მეტრეველი. ბათუმი, 2019.

მიტროპოლიტი ნაზარი - https://www.nplg.gov.ge/wikidict/index.php/%E1%83%9B%E1%83%98%E1%83%A2%E1%83%A0%E1%83%9D%E1%83%9E%E1%83%9D%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%A2%E1%83%98_%E1%83%9C%E1%83%90%E1%83%96%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%98_%E1%83%9A%E1%83%94%E1%83%9F%E1%83%90%E1%83%95%E1%83%90 (დამოწმება 16.01.2024).

პალ 2015: პირთა ანოტირებული ლექსიკონი, ტომი V, შეადგინა და რედაქცია გაუკეთა მზია სურგულაძემ. თბილისი, 2015.

შავიანიძე 2005: შავიანიძე, დ., ოკრიბა (ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ნარკვევი). ქუთაისი, 2005.

შავიანიძე 2007: ქართული გვარსახელები (ბაღდათის ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით). ქუთაისი, 2007.

შავიანიძე 2009: 2009 წლის ეთნოგრაფიული ექსპედიცია დიდაჭარაში, ტბელ აზუსერისძის ხსენებისადმი მიძღვნილი საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია, 2009.

შავიანიძე 2010: ქართული გვარსახელები (ზემო აჭარის რამდენიმე სოფლის ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით), საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „დიდაჭარობა“, 2010.

შავიანიძე 2015: შავიანიძე, დ., სამეგრელო (ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ნარკვევი), ქუთაისი, 2015.

შავიანიძე 2021: შავიანიძე, დ., სვანეთი (ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ნარკვევი). ქუთაისი, 2021.

ხორავა 2023: ხორავა ბ., ეთნიკური პროცესები აფხაზეთში (უძველესი დროიდან დღემდე). <https://smr.gov.ge/uploads/Files/afxazeti.pdf> (დამოწმება 30.12. 2023).

<https://ka.wikipedia.org/wiki/%E1%83%A9%E1%83%9D%E1%83%A9%E1%83%AE%E1%83%90%E1%83%97%E1%83%98> (დამოწმება 28.12. 2023).